

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 49 (2–2016)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2016

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора

Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Мелков Ю. О., д-р філос. наук, доц., Піляєв І. С., д-р політ. наук, Попов В. Ж., д-р іст. наук, проф., Сурмін Ю. П., д-р соціол. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джунь В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф., Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доц., Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф., Романенко Є. О., д-р наук з держ. упр., доц., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доц., Хрис-

тинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Педагогічні та психологічні науки

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Юник Д. Г., д-р пед. наук, проф., Кучерявий О. Г., д-р пед. наук, проф., Рижиков В. С., д-р пед. наук, доц., Ельбрехт О. М., д-р пед. наук, доц., Гуменникова Т. Р., д-р пед. наук, доц., Добрянський І. А., д-р пед. наук, проф., заслужений працівник освіти України, Анісімов М. В., д-р пед. наук, проф., Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 25 травня 2016 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 49 (2–2016). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 202 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку політології, права і економіки.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” за наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.16 № 241 визнано як фахове видання з політичних наук (дата включення 26.05.10), юридичних наук (дата включення 31.05.11), економічних наук (дата включення 21.11.13).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Недюха М. П. “Суспільні відносини” та “соціальні відносини” як поняття політико-правової науки	74
Гольцов А. Г. Сучасна геополітика Російської Федерації в Арктичному регіоні	5	Ковальчук А. Ю. Протидія легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом: теоретико-правовий аналіз	81
Лебеденко С. Б. Теоретичні аспекти розроблення й реалізації зовнішньої політики США.....	13	Лис А. К вопросу о развитии права в Западной Европе и Польше в Средние века и Новое время: обобщающий анализ и постановочные проблемы.....	87
Гула Р. В. Терор і тероризм: співвідношення понять у політологічному дискурсі	18	Шашкова-Журавель І. О. Міжнародно-правові засади захисту трудових прав моряків	91
Варзар І. М. Ідеолого-політологічні референції з полів великих революцій в їх транзиціях до терену суверенної України, або від якого спадку минулого слід відмовлятися	22	Іванов Д. В. Незалежність інституту суспільного телебачення і радіомовлення в Україні у контексті історії його правового регулювання.....	97
Демченко М. А. Специфіка формування національного інформаційного простору в сучасній Україні в контексті зміни державної політики в інформаційній галузі	43	Лужанський М. В. Щодо класифікації суб'єктів адміністративного права.....	101
Беляй О. І. Методологічні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні	47	Третьяков В. А. Про правові засади функціонування європейської уніфікованої системи технічного регулювання та гармонізованої стандартизації	105
Ткач Д. І. Дипломатичний протокол та етикет (із практичної роботи досвідченого дипломата)	51	ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	110
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	56	Захожай В. Б., Бурсов Р. В. Шляхи вдосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств	110
Литвиненко В. І. Концептуальні засади організації діяльності державного бюро розслідувань: організаційно-правовий аспект	56	Захожай В. Б., Корецька О. В. Аналітична модель конкурентоспроможності підприємства в контексті його конкурентного технологічного потенціалу	120
Кислий А. М., Чайка Р. А., Денисенко М. М. Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій.....	65		

ІДЕОЛОГО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ РЕФЕРЕНЦІЇ З ПОЛІВ ВЕЛИКИХ РЕВОЛЮЦІЙ В ЇХ ТРАНЗИЦІЯХ ДО ТЕРЕНУ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ, або ВІД ЯКОГО СПАДКУ МИНУЛОГО СЛІД ВІДМОВЛЯТИСЯ¹

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 22–42

*Кожна соціальна революція переживає кілька фаз дозрівання до реалізації кінцевої мети свого цілепокладання. Після проходження фази **суто політичної революції** (знищення старого й створення нового механізму політичного правління країною) перед новим правлячим політикумом постає самозапитання: від якого минулого спадку він відмовляється, а що з нього бере в дорогу, — аж до фази реалізації кінцевої мети революції. Навесні 2015 р. це самозапитання постало й перед українським євромайдановим політикумом. Відповідь відома — інферналія “Україні потрібна докорінна декомунізація!” не на жарт здивувала навколишній світ. Усе могло б статися інакше, якби в кадрових “надрах” політикуму бодай хтось відав би про те, що така ідеологема в історії політичної науки розроблена **К. Реннером** ще наприкінці 1930-х років.*

В історії всесвітнього політичного процесу Нового Часу багаторазово апробувалася закономірність: переможні соціальні революції впливають на долю наступних революцій лише потенціалом свого набутого досвіду, — зокрема, заново виробленими ідеями, концепціями, теоріями та іншими творчими епістемами, здатними позитивно екстраполюватися на долю подальшого політичного процесу. Лідери наступних революцій об’єктивно поставлені перед дилемою — або творчо вчитися на уроках політичного досвіду попередників, або ж самонадіяно ігнорувати його. Цю закономірність **Карл Реннер** на-

звав **політолого-ідеологічним феноменом**. Про все це детально йшлося в його останній науковій праці, так і не виданій офіційно другої редакції книги “Нація і держава” наприкінці 1939 року². Надалі відкрити Реннером

¹ Запропонована українським політологом І. М. Варзарем стаття за обсягом дещо виходить за звичні для збірника Наукові праці МАУП рамки. Разом з тим, враховуючи фундаментальність та логічну побудову матеріалу, виглядає доцільним, як виняток, помістити його цілком, без розподілу на частини для наступних випусків, у одному числі збірника, що сприятиме цілісному сприйняттю та осмисленню матеріалу.

Редакційна колегія.

² Цитований текст, безумовно, належить К. Реннеру. Напевно, в обстановці окупації Австрії та за умов Другої світової війни (що вже фактично тривала) автор в 1939–1940-х роках встиг підготувати до видання лише правлену ізографічну верстку. Остання, швидше, після 1945 р. потрапила до рук радянських визволителів Австрії і була вивезена до СРСР. Повернути її авторові не було резону: в 1950 р. президент К. Реннер помер. Ймовірно, в 50–60-х роках текст (з огляду на його безумовну теоретичну цінність) був перекладений російською мовою і, в машинодрукованому вигляді, розміщений на аркушах А4 наступним способом: на лівій половині сторінки — німецький оригінал, на правій — російський переклад за умов повної кореляції абзаців і речень. У цьому вигляді в 1970-х роках текст перебував у Москві, в Ленінській бібліотеці АН СРСР, в секторі “Світовий комуністичний та робітничий рух”. Виписки автора статті з означеного тексту належать до травня 1973 р.

закономірність називатимемо короткими сленгами: **політолого-ідеологічний феномен, концепт ППФ, ППФ**.

У реннерівській інтерпретації **концепт ППФ** містив коротку, але в змістовному сенсі доленосну тезу (детальніше про неї — пізніше): після успішного вирішення основного, **політико-кратологічного питання революції** її лідери колись-то вимушені будуть відповісти на екзистенційне самозапитання, задля виживання та подальшого, бажано, якомога успішного! просування до кінцевої мети, — від якого (світового й вітчизняного) минулого ідейно-політичного спадку слід, реалістично судячи, відмовлятися?

Світова ідейно-політична думка спадок К. Реннера вивчала й вивчає: в СРСР — “вибірково та обережно”, в суверенній Україні — “просто ... ніяк”. Чого не скажеш про близьких і навіть далеких сусідів... За життя К. Реннера лише одна революція, Австрійська, апробувала його **концепт ППФ** — 1938 р. під час “аншлюсу” (“поглинання”) його країни гітлерівською Німеччиною. Після Другої світової війни ідейно-теоретичний потенціал концепту ППФ зазнав багато смислових апробацій у політичному досвіді більше десятка соціальних революцій, зокрема, Угорської (1956 р.), Кубинської (1959 р.), Грецької (1967 р.), Чеської (1968 р.), Китайської (1978 р.), Румунської (1989 р.), Молдавської (1992 р.), Сербської (1993 р.), Грузинської (2008 р.) тощо. Звісно, відповіді на вище означене доленосне самозапитання лідерів названих революцій були різномістовними, але в ідейно-політичному плані були цивілізаційно єдиносенсовими. Ось вона, їхня теза: це наша історія, ми її цінуємо як таку, що невідворотно відбулася; з її ментального арсеналу ми беремо все позитивне й ціннісне для подолання труднощів шляху до світлого майбутнього нашої ж країни. В суто аксіологічному аспекті майже усе та майже в усіх революційних країнах було витримано в етичному кредо-стилі поета **О. Пушкіна**, слова якого (російською мовою!) містилися на одному з плакатів “Празької весни” 1968 року: “Над написаним своєю рукою я слезы лью, стекая, но строк отлитых не смываю...”

Та ось — дисонанс... Коли навесні 2015 р. той само**концепт ППФ** постав до апробації перед олігархічним політикумом євромайда-нової України і з тим самосакраментальним запитанням, у відповідь пролунала “чиста негація” всього потенціалу вітчизняної історії ближньої ретроспекції: у минулій радянській історії нібито “панувала суцільна темінь”; “ще донедавна усі людські відносини були просякнуті чужими нашому духу соціалістичними ідеями”; “...ми й досі спостерігаємо, як з усіх суспільних щілин сочиться комуністична ідеологія” тощо. **“Вихід” вбачався в цілковитій остракії комуністичної ідеології, а країні пропонувалася “докорінна декомунізація”**. (Усі взяті в лапки вислови — з “підготовчих документів”, що мали базувати нормативну мову кількох “законів про декомунізацію”, тихцем прийнятих Верховною Радою України з травня по червень 2015 р.)

Чому так сталося? Які загальносенсові політолого-ідеологічні закономірності порушено, знехтувано й затоптано? Невже так примітивно можна мислити за нинішніх просвітних всепланетних часів? Авторські відповіді на ці та інші “самозапитання в ефір” сформульовано, ґрунтуючись на ідейно-теоретичний потенціал **концепту ППФ** К. Реннера та із залученням до цього низки наукових новел і світлоконструктивних ідеологем з арсеналів названих воістину Великих Революцій Нового Часу. З огляду на зазначене, статтю — досить умовно — поділено на дві текстові частини, матеріал кожної з яких сфокусовано на певно окреслений історіолого-дослідницький предмет.

Частина I. З історіології концепту ППФ К. Реннера

У короткому варіанті викладемо деякі політико-біографічні дані про самого К. Реннера. Фактаж подано у такій компонентії, аби якомога яснішою стала історіологія найбільш аналізованого в статті **концепту ППФ**, а також лапідарна політична біографія його автора. З 1895 р. Реннер свідомо почав набувати надзвичайно широкий діапазоном досвід політико-громадської, державно-управлінської, законотворчої та теоретико-аналітичної роботи:

в 1895–1906 рр. — у низовонародному, робітничо-профспілковому русі; в 1907–1918 рр. — депутат парламенту; в 1918–1920 рр. — канцлер 1-ї республіки; в 1930–1933 рр. — голова парламенту; в 1944–1945 рр. — канцлер 2-ї республіки; в 1945–1950 рр. — президент 2-ї республіки. З молодих років брав системну участь у діяльності п'яти парламентських каденцій; створив і ситуаційно переорієнтовував кілька типів політичної партії; пережив досвід кількох політичних революцій та двох світових воєн. У призмі всього свого політико-кратологічного та теоретико-аналітичного досвіду Реннер до кінця життя звівся зі своїм непересічної значущості науково-епістемним відкриттям.

Концепт ППФ синтезує підсумки напруженої та масштабної теоретико-аналітичної роботи К. Реннера в міждисциплінарних галузях низки соціогуманітарно-політичних наук (етнології, антропології, політичної філософії, політичної соціології, політичної науки, політичної ідеології, етнопсихології, політичної культурології, цивілізаціології, етатології, парламентаріології тощо). Під кутом зору предмета цієї статті той синтез сфокусовано на вже зазначеному ментально-екзистенціальному самозапитанні лідерів будь-якої революції перед лицем Самої Історії Рідної Країни: “Від якого ідейно-політичного спадку минулих часів нам слід відмовлятися?..”

Після того як навесні та влітку 2015 р. ми почули “нашу, українську відповідь” на це сакраментальне запитання і в країні розпочалася (та ще й за суворим часовим дистриктом “графіком”!) “радикальна декомунізаційна кампанія”, в моїй творчо-інтерпретаційній ментальності запанували дві негативні емоції. Одна з них — запитальна: невже й наша “євромайданова достойницька революція” доросла до подібних “переатестаційних” висот змужніння? Друга емоція — сумноконстатаційна. Подумалося, нічого дивного, все відбувається закономірно: дезінтелектуалізоване суспільство після двох недозрілих політичних революцій висунуло на політико-кратологічну арену недозрілу й погано мислячу еліту. А як можна тут інакше розмислювати?

Бравурно й не компетентно воювати з марксизмом, — з “однією з найбагатших інтелектуальних традицій усього світу” (за оцінкою такого “наскрізь буржуазного” політолога США, як **Джима Шарпа** [19, 42]), — хіба це не є хлоп'ячим донкіхотством?!!

Якихось десять місяців я перебував у борінні самим із собою, наодинці зі своїми контрадикційними запитанням й констатацією, — аж поки 3 березня 2016 р. Президент Комісії (тобто глава Уряду) Євросоюзу **Ж.-К. Юнкер** не урезонив усіх і вся: у найближчі 20–25 років “Україна точно не зможе вступити до лав НАТО та ЄС” [17]. З тих пір — впевненіше за попереднє — я став вслуховуватись у теситуру вже наведеної аргументації К. Реннера. Дійшов висновку: найголовнішим у ній є виокреслення трьох (основних) параметрів суто ідейно-політичного буття аналізованого **концепту ППФ**.

Із неприхованою впевненістю апіорі стверджую: бодай побіжна, без просторового аналізу аплікація “смыслодуху” нижче наведених есенцій до сьогоднішніх реалій в Україні та, зокрема, до її так званого “європейського іміджу”, на жаль, підтвердить об'єктивну суворість наведеної вище оцінки очільника Уряду Євросоюзу та ще наочніше викаже недолугість й несвоечасність затіяної в країні антикомуністичної кампанії. Ось вони, ті параметри.

Перший параметр — внутрішньоконституційного характеру: після перших відносно помітних успіхів революції її лідери, як правило, ініціюють “**деідеологічний розрив** з темним минулим ... задля більш успішного просування [ім'ярек країни] до горизонтів ще не здійснених мрій попередніх поколінь...” [23, 63–64]. Звісно, класик К. Реннер мав на увазі позитивні проєкції у перспективі ім'ярек революції. Якщо ж перед очима отих лідерів у сьогоденних реаліях — одні негативи й поразки, а горизонти взагалі дедалі більше призатуманюються, — що ж тоді? Аналіз політичного досвіду тут переважно вказує лише на одну альтернативу — “якомога сміливіше очорнити минуле...”. Так і сталося з Україною на 25-му році її політико-державної Незалежності. Роздмухувана нині деідеологізаторська

кампанія, як зазначає публіцист **І. Шевчук**, “продиктована страхом властей перед “невигідним порівнянням” кущих здобутків сьогоденної країни та рельєфних досягнень її попередниці, УРСР...” А відтак, висновує публіцист, “хибні ідеології” не варто “велемовно забороняти або ж трибуналами відправляти у небуття”. Найліпше з ними обійтися таким чином: “переконливими позитивними свідченнями на практиці довести собі й світу, що без них — краще” [20].

Другий параметр — зовнішньоінтенційного характеру: після вирішення в ім’ярек країні “основного питання будь-якої революції” — питання про характер новостворених гілок політичної влади, форми політичного правління країною, моделі політичного режиму й форми держави — після цього, на думку нових лідерів ім’ярек країни, — відкритий **К. Реннером** феномен “стає усепроникаючим, і перетинаючи державні кордони інших країн, переглядає світоглядні традиції сусідніх народів та стає етикою [політичної поведінки суб’єктів. — **І. В.**] минулих історичних епох” [23, 71–72].

Третій параметр — ледь не чисто політолого-етнологічного характеру: броунові (ніким не врядовувані збоку) ідейно-політичні посування суто **в багатонародному суспільстві** можуть набути позитивних рис і ефектів лише за умов утворення **квадрата співпрацюючих політичних інститутів** (політична держава, політичні партії, титульний народ-етнос та співвітчизняні меншинські народи-етноси), який (не надто “розхитуючи” загальнонародне уявлення про вже минулу історію рідної країни) міг би стати гарантом соціогромадянського миру в багатонародному суспільстві. Це є настільки важливим ідеолого-політологічним питанням, що я виводжу його в окремі абзацові текстові періоди.

Перед правлячим політикумом (до речі, **поняття “правлячий політикум”** ввів до політологічного вжитку той самий К. Реннер ще у першому виданні (1918 р.) книги “Нація і держава”) коли-небудь та постане питання про спосіб доцільного розташування зазначених інститутів на відповідних позиціях умовного квадрата геополітичного простору

поліетнічної країни. Можливі дві моделі — (1) **квадратна фігура** з рівними сторонами та (2) **сферна/колоподібна фігура** з розташуванням інститутів по різних точках умовного квадрата геополітичного простору країни. В обох варіантах/моделях, підкреслював К. Реннер у тій самій книзі “Нація і держава”, але першого видання кінця 1918 р., держава не повинна претендувати на “безумовну керівну роль” у будь-яких політико-інституційних та ідеолого-політичних колізіях, “що колись можуть виникати”.

Тут, як-то кажуть, “стоп-кадр!” Невідомо, чи був знайомий К. Реннер з рукописом незавершеної книги **В. І. Леніна** “Держава і революція” (літо 1917 р.). Водночас немає сумніву в тому, що Ленін, критично прочитавши названу книгу здавна знайомого колеги, в катастрофо-революційних колізіях Росії того часу виявився, м’яко кажучи, роздратованим “ліберально-демократичним тоном” Реннера у викладі непересічного питання про можливість втручання/невтручання держави “в ідейно-політичне життя країни переможної революції”. “Класичний марксист” і “австромарксист ліберального толку” (не приховуючи давніх особистих та взаємних симпатій!) в ідейно-політичному сенсі розійшлися назавжди. Ця толерантна й досить прихована полеміка непомітно вийшла назовні: з тексту другої редакції (1939 р.) книги Реннера “Нація і держава” зникли процвітаючі й досі у нас сленги на кшталт “глава держави”, “державна особа”, “державна ідеологія”, “державницьке мислення” та ін., від яких євромайданівські елітники могли б і відмовитись...

Зроблю короткий історіолого-пізнавальний екскурс. Мало хто знає, що у всіх названих етатизмів (франц. *État* — держава, *étatisme* — державність) — одна історіолого-термінологічна генеза... У 1669 р. в Англії завершилася суто політична фаза буржуазної революції середини — другої половини XVII ст. З цього приводу лорд-спікер зробив заяву: “Віднині в Англії парламент — це й є держава”. Почувши це, сусідній король **Людвиг XIV Бурбон** виголосив свій афоризм: “У Франції держава — це я!” Шість десятиліть потому, 1748 р., **Ш.-Л. Монтеск’є** у книзі

“Про дух законів”, коментуючи свій же **закон поділу політичних влад**, висунув до вжитку термін “глава держави”. Згодом уточнив: у сучасній йому монархічній Європі єдино беззаперечним главою держави був один лише Людовик XIV, — бо ж він (1) **правлінську** владу мав від Бога, а всі інші три влади — (2) **виконавську**, (3) **законодавчу** та (4) **судову** — вільний був сам і створити, і розподіляти між ними повноваження, і відмінити [15, 106].

Ще 170 років потому ця ідейно-теоретична каденція — у значно зредукованому вигляді — “стала каменем спотикання” між К. Реннером і В. І. Леніним у згаданій вище їхній полеміці 1918 року. За спогадами **П. Б. Струве** (у ті роки — лідер кадетської партії та професор Харківського університету), пригадавши французький афоризм XVII ст., Ленін вигукнув: “...А у нас держава — не персони, у нас держава — ми, народ!” Реннер, як уже зазначено, відрікся від означених етатизмів. Натомість відтоді вони безмежно запанували на російсько-радянських (тепер і пострадянських) просторах... Ось і подумалось: саме тут нашим “декомунізаторам” і можна було б — активніше та свідоміше! — “повоювати” з наведеними “ідеологічними ленінізмами”, а не з гранітними пам’ятниками...

Повернемось до реннерівських моделей “квадратної організації” політико-державної влади в багатонародній країні. В оперативних контекстах обох квадратних моделей в ролях “збудників/ініціантів” конфліктогенних політико-кратологічних ситуацій К. Реннер найчастіше вбачав два етнополітичні інститути: 1) **“провідний народ країни”** (це його термін 1939 р., мій термін 1990 р. — **“титульний народ-етнос країни”** — ним і буду надалі оперувати) і 2) **“партійно-лідерські кокуси із середовища меншинських народів країни”** (поняття “партійно-лідерський кокус” належить **М. Я. Острогорському**, 1898 р.). Головною причиною можливої конституації тих міжетнічних конфліктних ситуацій він називав “етичну міру та закононормативну дистанцію наближення різноєрархічно-статусних етносів до політико-державного цен-

тру країни” [23, 118]. (У дужках зазначу: в політолого-етнологічній галузі Реннер завжди обережно оперував поняттями “етика” і “норма”. Ось чому в його працях 20–40-х років XX ст. ми не зустрінемо таких недолугих етнотатизмів, як “державствуюча нація”, “державоутворюючий народ”, “державноконструктивна ідеологія”, “державноорієнтаційна мова” та інші пустодзвонні газетні сленги, які надто небезпечним чином вільно курсують інформаційним та геополітичним простором України у всі роки її політичної Незалежності та які, без сумніву, зумовили в ній нинішній кривавий політико-міжетнічний роздрай на східно-південних її периферіях.)

Певний час вказана міжетнічно інституційна каденція К. Реннера, здавалося б, досить справно “працювала”. Та й внутрішньокраїнова етносоціополітична ситуація тому сприяла: після розпаду (в 1918 р.) монархуальної та двоцентрової Австро-Угорщини в “одинарно-унітарній зверху донизу” країні (Австрії) відновили свою дію ідейно-політичні надбудовні концепції правової держави (**Тегеля**) та соціальної держави (**Л. фон Штайна**), внаслідок чого в народних низах комфортніше за попереднє стали почуватися соціал-демократична, ліберальна, аграрна і навіть комуністична партії.

Однак уже наприкінці 1930-х років (без сумніву, на тлі першої хвилі ідейно-політичної фашизації суспільного життя в деяких європейських країнах) “австрійська міжетносоціальна толеранція”, що з давніх пір входила в поговорку, почала давати збій: заворушилися італійські тирольці, судетські чехи, закарпатські роми, румунські саші-трансільванці та ін. К. Реннер відчув необхідність бодай часткового підживлення змісту свого **концепту ІІФ**. Разом із давнім соратником **О. Бауером** вони у досить стислий термін відновили призабуту з початку XX ст. **ідею періодичної реанімації етико-культурного менталітету етнонацменшин багатонародної країни**. (Показово, що ця ідея — в досить досконалій теоретичній формі від **А. Степаненка** — потрапила до наукового легісламенту кількох інституційних документів УНР початку 1920-х років.)

Невдовзі політико-філософський світ Європи дізнався про появу на інтелектуальній арені *“концепції етнокультурної автономії нацменшин”*, а ще трохи згодом — і *“концепції етноперсональної автономії нацменшин”*. (І знову показова річ: ідея етнокультурної автономії вдруге торкнулася українського ґрунту — вона ввійшла до теоретичного фундаменту Закону “Про національні меншини в Україні” від 25 червня 1992 р. Надалі про неї ... забули. Втретє вона торкнулася східноукраїнського ґрунту влітку 2012 р. — в одному “регіоналістичному” законопроекті з реанімації “суто на Донбасі” системи місцевого самоврядування — у псевдотеоретичній одежі від **В. Колісниченка** та вкупі із сумнозвісним законопроектом “про мови...”). Відомо, що сепаратистська акція “вдалася” лише почасти та тимчасово, а в наступному її цілком поховали у водовороті євромайданових подій кінця 2013 — початку 2014 рр.

Для **К. Реннера** сама по собі рідна етноавтономістська політологема в тамтешніх контекстах рубежу 20–30-х років ХХ ст. видавалася корисно вдалим *медіатором* (посередником) між титульним та меншинськими народами-етносами, з одного боку, та між політичною державою та всіма співвітчизняними народами-етносами країни — з другого. Але вже у березні 1938 р., під час “аншлюсу” Австрії, коли псевдокосмополітичні “верхні верстви” і титульного, і автономноменшинських народів-етносів групами стали переходити на бік окупантів, — тоді на Реннера “навалилися” психологічне розчарування й певно цілісна ідейно-політична криза. Ось тоді він “тремтячою рукою” (це його слова) відредагував свою стару (1899 р.) ідейну етносоціополітологему: “Постулати нації й держави відносяться один до одного як квадрат до кола: квадратура кола ніким не знайдена. Так само ніколи не буде знайдена чудодійна формула, що усуне тертя між державою і націями” [23, 203–204]. Як відомо, більше цієї етнополітичної епістемі він не торкався.

У реаліях багатьох і багатьох революцій, у тому числі й українських ХХ й ХХІ ст., означені “тертя між державою і націями” (які досить часто пов’язані з різнотипними війнами

і зовнішніми агресіями) мали й матимуть місце. Не знаю, чи багато хто з дослідників шукав тої “формули усунення” означеного тертя. Певний час я цим займався і навесні 2008 р. дійшов висновку: в контексті обох (вказаних вище) реннерівських моделей організації “квадратури кола” — в самому його центрі та саме *в ролі медіатора між державою й усіма співвітчизняними народами-етносами слід “поставити” всеукраїнову етнополітичну націю* [5, 30].

Ілюстрацій до цього в політичній найновішій історії є вдосталь. А у нас?.. Я й досі вважаю, що влітку 2012 р. замість прийняття горезвісного “мовного закону” (від 3 липня), а також замість затівання пішохідної кампанії “Повстань, Україно!”, з тої ж пори розпочатої, — замість усього цього псевдореволюціонаризму та в якості “ерзац-з’їзду всеукраїнової політичної нації”, — слід було б скликати засідання “Всеукраїнського круглого столу”... Однак ні до, ні після того упущеного шансу наша куца інтелектом політична еліта над цим феноменом не замислилася... Перейменовувати міста й провулки, переіначувати “неблагозвучну термінологію” та скидати з п’єдесталів пам’ятники — далеко не найзначущі ідейно-політичні уроки з історії революцій усіх минулих політичних епох.

Частина II. На яких ідеолого-політологічних цінностях та орієнтаціях з минулого досвіду в ХХІ ст.

“спотикається” українська еліта?

Ставлю запитання: чому лідерські та урядовуючі фігури — умовно констатованого тут — “ідеологічного сектору” нашої правлячої еліти так незграбно (і “невчасно”!) “вляпалися” в ідейно-політичну історію поточного моменту? З першого ж підходу впадають в очі три причини. *Перша* полягає в тому, що вони та їхні “медійні експерт-оракули” ледь не навпомацки розуміються в структурі та логіці суспільного життя усемислимих соціолодських спільнот, не відаючи про те, *що є що* у трикутнику “країна – суспільство – держава”, “видаючи свою копійчину” із надр суспільства за допомогою займаних (волею народу!) державних посад.

Друга причина полягає в тому, що їм не відомо, якими є спосіб творення суспільного життя та об'єктивна зумовленість цивілізаційного **висходження** країн, народів, суспільств і держав шаблями прогресу або ж, навпаки, їхнього **низходження** шаблями в регрес-напрямі. Інакше кажучи, їм не відомі такі політико-соціологічні матерії, як **“сфера суспільного життя людей”** та **“галузь суспільно-творчої діяльності людей”**, в надрах яких і виробляється олігархічна додаткова вартість, яка ними плекається. Ще менш їм відомо про те, що оті **сфери та галузі мають свої “ідеологічні сектори”**, які акумулюють ідейно-світоглядний смисл “сферного життя” та “галузевої діяльності” пересічних людей, якими, “як виявляється”, елітники мають урядовувати “кожний на своєму посту”.

Третя причина — ледь не найжахливіша: наші багатокласові еліти не відають про те, що вони та й **усі ми живемо в багатонародній країні...** У світі живе чотири тисячі народів-етносів, вони “розміщені” в 203 країнах, яких інде помилково ще називають “державами”. Елементарна арифметична операція оголить таку істину: в кожній умовно взятій країні проживає по двадцять народів-етносів, а в Україні, зокрема, — **не “умовно”, а реально й відчутно (станом на січень 2012 р.) проживають представники 152 народів планети.** Про ці реалії навіть у політикумному середовищі прозоро не відають...

Перечитав написане щодо причинників “небачення елітою ґрунту під ногами” (**Б. Олійник**) та запитав у соціологів: а як щодо цього ідуть справи в народних низах? На полях їхніх досліджень та без детального аналізу констатую: часову дистанцію від кінця жовтня 2013 р. (переддень Євромайдану) до кінця жовтня 2015 р. (місцеві політичні вибори) усю колізіоністику перипетійних майданових, донбаських, кримських зовнішньо-агресивних подій, з одного боку, та політичних виборів “верхнього рівня” (парламентські та президентські вибори 2014 р.) й нежартівливих євроінтеграційних конвульсій останнього часу, з другого, — усю цю політологемну мішанину у світоглядній призмі **концепту ППФ** характеризує якась

фантазмагорична сліпота і політико-кратологічних верхів, і відомих ними народних низів. Це цілком “безбарвна” сліпота стосовно того, (1) хто ми є та (2) в якому світі живемо, (3) що маємо негайно (та для себе ж!) робити й (4) куди нам слід далі рухатись. **Євангеліст Матвій** застеріг би: при подібній сліпоті і верхів, і низів країна поступово наближається до краю тартарарської прірви. Чи це єдиний, суто український казус?..

На шляху від Минулого (через поле Сьогодення) до Майбутнього кожний народ має послідовно відповісти на три доле-носні та “проклятучі політичні запитання” (**Р. Лашенко**): “Хто ж винен [у наших негараздах]?”, “Що робити далі?”, “Коли ж [й для нас] настане світлий день?” Наша біда в тому, що політико-кратологічні еліти (п’ять президентських каденцій, вісім парламентських легіслатур і двадцять урядів) чверть століття опонують одне одному, тупцюють на місці, а опинившись на краю євангельської прірви, всує волають в ефір, фактично відповідаючи на одне й те саме “проклятуще запитання”: Та хто ж таки винен в наших негараздах? Навесні 2015 р. могло статися й таке: опинившись на краю тої прірви, група народних висуванців на правління країною раптом прозріла: “Так ось же вона, винуватиця всьому — це клята комуністична ідеологія!..”

Все могло б статися принципово інакше у по-справжньому цивілізованій країні, де різнорівневі еліти та й пересічні люди мають/мали можливість — старанно та для себе! — вчитися в (умовно тут не мною названих) **“внутрішній класичній гуманітарній школі”**, а суто політична еліта — ще й у **“всесвітній школі ідеолого-політичного досвіду”**... І що ж у підсумку сталося б з окремою особою? На думку великих педагогів першої половини XIX ст. **І.-Г. Пестолоцці** (“Лебедина пісня”, 1826 р.) та **А. В. Дистервега** (“Керівництво для німецьких вчителів”, 1835 р.), у кількісно-якісному сенсі в тих елітних/пересічних осіб **мозок** став би об’ємнішим, **розум** — світлішим, **інтелект** — глибшим. Не важко собі уявити суспільно значущий підсумок напруженого навчання 30-мільйонної країни на стадіях від 1-го до 5-го родоколіна

(на одне “навчальне коліно” ці вчені виділяли 30 років): у родоколінному ряду від сина до прапрадіда, тобто через 150 років, ця країна має шанс стати цілком цивілізованою макроспільнотою у тому сенсі, що кожна доросла людина віком від 15 до 45 років має можливість виробити собі оптимальний **об’ємний мозок, світлий розум і глибокий інтелект**.

Таку соціолого-педагогічну епістему взяли до уваги (і сутнісно екстраполювали на проблематику моєї статті) видатні цивілізаціоністи росіянин **Ф. Ф. Мартенс** (“Міжнародне право цивілізованих народів”, 1882 р.) і британець **А. Дж. Тойнбі** (“Осягнення історії”, 30–60-ті роки XX ст.). Незалежно один від одного обидва дійшли висновку: у тій країні, де еліти — “вперто та для себе” — вчаться в умовно названих вище школах, за 150 років мінімум один раз вибухає всесвітньої значущості революція, яка формулює загальноцивілізаційні уроки та ціннісні орієнтації для інших народів, країн і держав.

У цьому зв’язку знаходжу резонним наступне завдання для себе: з **ПФ**-арсеналу названих вище Великих Революцій відкрystalізувати (“висікти”) по кілька ідеолого-політологічних цінностей та орієнтацій, які — для сусідніх і дальніх країн, а головню, для нинішньої України — об’єктивно послугували б позитивними та негативними уроками, аналогіями, аналітичними референціями, “натяк-підказками”, “застережними заповідями” тощо. Самі по собі мої синтези з досвіду означених революцій жодним чином не є якимись “повчаннями”, а є лише певно світоглядними ідеологемами та нерозгорнутими теоретичними епістемами. В окремих випадках мої синтези — це натякувальні етичні максими політико-застережного характеру на давньолатинський манер: “*De te fabula narratur*” (у вільному перекладі: “Будь обережним, це може стосуватися й тебе!”).

В усіх випадках, колізіях і казусах я намагатимусь “гнути свою лінію”: віднайшовши в арсеналі якоїсь революції варту уваги для сучасності теоретичну цінність (ідею, думку, незвичну точку зору, концепцію тощо), прагнутиму виявити їхні транзиції до сьогоденного політологемного потенціалу сучасної науки.

Навіть і за тих умов, що “в непристойних обставинах” нашого вжитку ім’ярек ідеолого-політичну цінність “і рідна мати не впізнала б”, — у такій колізії **К. Реннер** радив ту цінність не принижувати і не піддавати забуттю. Зокрема, він радив: “Залиште її майбутньому, бо ж не виключено, що нащадки виявляться розумнішими за нас...” [23, 219]. І я так гадаю...

1. З арсеналу Великої Англійської революції (1642–1701 рр.)

На шляху від “зухвалоного повстання” **О. Кромвеля** 1642 р. (початок 1-ї громадянської війни в Англії) до прийняття парламентом у 1701 р. “Акта про престолонаслідування...” ця — “перша у світі процесно-епохальна революція піввікової політико-творчої тривалості...” [2, 11] відкрила й своєрідну еру ідеолого-політологічних новацій у соціальних науках. У політичній науки тоді ще й власного імені не було (по-сучасному — “політичною наукою” та “наукою урядування” — її назвуть лише американці у 1787 р. [18, 39, 178]). Однак протягом вже означеного революційного процесу, поступово та стихійно, самонарощувався “комунікаційно-будівельний матеріал” науки — її **понятійно-термінологічний апарат**, її провідні на той час **конструкт-ідеї** та й цілісні **теоретичні концепти**. Вкажу лише на деякі з них — радше на ті, що кореспондуються з потенціалом **концепту ПФ** та, нехай і у викривленому стані, “дожили” до наших днів.

Наприкінці 1640-х років, у піковій точці 2-ї громадянської війни (1648 р.) **О. Кромвель** напружено (та на письмі) розроблював дві теоретичні стратагеми у запитально-презумовній формі: а) як найкраще слід реструктурувати парламентські збройні сили з метою зміцнення кордонів країни та й взагалі — надійного забезпечення захисту здобутків “**політичної армії революції**”, а також б) чи не варто відкрystalізувати з числа “мирних професіоналів, які тимчасово опинилися озброєними парламентаріями”, “кадровий кістяк **революційного Уряду**”?

Історія розпорядилася таким чином, що ідея **необхідності захисту завоювань революції** і поняття “**політична армія рево-**

люція” й *“революційний Уряд”* — усі три англійські ідеологемні новели докотилися й до Центрально-Східної Європи. У тому ж таки 1648 р. котрась із новел (невідомо, якою мірою виразності) “прозвучала” в маловивченому “діалозі” **О. Кромвеля з Б. Хмельницьким**, а 270 років опісля усі три англійські ідеологеми послуговували фундаментом цілісно розробленої та *світові відомої теорії соціальної революції В. І. Леніна*. Напевно, нікому не дано забувати й ленінський *політичний закон*: “Лише та революція чогось варта, яка вміє себе захищати” (1918 р.). Саме за сьогоднішніх умов нашому правлячому політикуму не слід нехтувати смислами названих англо-російських ідеологем.

Сорокарічні (1648–1689) перипетії у трикутнику “(1) ліквідація монархії – (2) республіканська диктатура – (3) реставрація (обмеженої) монархії” надзвичайно динамізували англійське політичне мислення, і на порядку денному до обговорення (в лавах парламенту й армії, в університетах та на церковних кафедрах) постала соціологічна тріада: “держава – людина – громадянин”. У центрі світоглядно-теоретичного дискурсу опинився **Томас Гоббс**. У низці праць 50–60-х років XVII ст. (“Про тіло”, “Про людину”, “Про громадянина”, два видання “Левіафана” та ін.) він кожен стовпець тріади “одягнув у політичну форму”, — і перед вселюдською думкою вперше з’явилися ідеологеми *“політична особа”*, *“політичний громадянин”* і — найнезвичайніше для того часу — поняття *“політична держава”*. У цих новаторських потугах Гоббса з-за кордону підтримували **А. Рішельє** (“Політико-державницькі максими”, 1637 р.), **Р. Декарт** (“Метафізичні розмисли”, 1639–1641 рр.), **Б. Спіноза** (“Теологічно-політичний трактат”, 1670 р.) тощо.

Ідеологема “політична держава” не на жарт збурила усі суспільні верстви та — особливо “зацікавленим чином” — політико-кратологічні кола. Т. Гоббс вимушений був розлогіше, ніж зазвичай, прояснити давнішній свій ідеолого-політологічний задум. І невдовзі у другому, латинському виданні трактату “Левіафан” (1668 р.) він зазначав: “...Добровільна угода людей підкоритись одній людині або й

цілому зібранню людей з надією на те, що та людина або ж те зібрання зуміють захистити їх проти усіх інших, — ...подібне установлення може бути назване *політичною державою...*” [11, 197]. Надалі цю змістовно багату **ПФ** підтримували та з користю для всесвітньої політичної науки інтерпретували **Г. Болінброк, Ш.-Л. Монтеск’є, Дж. Джей, Гегель, К. Маркс, К. Каутський, М. Вебер** та інші світила, — доки 1918 р. В. І. Ленін — за вказаних уже обставин у полемізі з К. Ренне-ром — не “припинив її прояснюючий світові голови політ” (**Г. В. Плеханов**), урезонивши її заміну на “народну державу”, “пролетарську державу”, “державу трудящих” тощо.

У період між двома світовими війнами XX ст. у науково нейтральних колах багатьох країн на захист позиції В. І. Леніна видатні світила (**Дж. Бернал, Ф. Жоліо-Кюрі, Р. Ролан, Б. Рассел, А. Жід** та ін.) досить часто просто нагадували автентичну тезу й самого Гоббса: у разі послаблення контролю низоволюдських громад над будь-якими властями держава поступово самопідноситься над суспільством і починає “системно” його пригнічувати — аж до тої risks, доки в народних низах не розгортається перманентна “війна всіх проти всіх”. Основною причиною стає відсутність у суспільстві надійної та гуманної політичної влади, яка здатна захищати саме життя людини як такої [11, 152–154]. Через три з половиною століть теза Гоббса у нас дістала ще одну негативну ілюстрацію — феномен/факт цілковитої беззахисності фундаментальних прав і свобод людини в суверенній Україні: беззастережне та системне їх порушення, вважає **С. Шевчук**, перетворює нами ж створену державу “на сучасного Левіафана з усіма його модифікаціями та проявами” [21, 38].

Повернуся до Англії останньої третини років XVII ст. Зазвичай, соціальні революції починаються в економічній сфері, певний час латентно дозрівають в етноісторичній сфері, затим “хвилястими поривами” починають потрясати політичну сферу. “Час економічної сфери” (“англійську промислову революцію”) історія відклала майже на сто п’ятдесят років у перспективу. “Час етноісторичної

сфери” (попри те, що королівство було “перенавантажене” етновибуховим матеріалом: метропольна Англія була буквально “зажата” трьома “внутрішніми” колоніями — Шотландією, Уелльсом та Ірландією) теж настане в досить далекій перспективі: надворі дедалі відчутніше почав луhati “час політичної сфери”...

Особливістю періоду після протекторату О. Кромвеля (1660 р.) та до настання фази “Славетної революції” (1689 р.) стала одна обставина: суспільство на всіх соціальних рівнях буквально “захлиналися” у дискусіях навколо політологемі Т. Гоббса “політична держава”. Активно велися дискусії в координатах диалогів “парламент – уряд”, “монарх – суспільні громади”, “партії – армія”, “багаті – бідні” тощо. На поверхню дедалі чіткіше проступав **концепт “форма політичного правління країною”**. На якийсь час Гоббс втік за кордон...

Найбільш талановитим інтерпретатором концепту, та ще за умов фізичної відсутності автора, виявився **Джон Лок** — об’єктивний виразник середнього класу, апологет політичної системи, що склалася після перемоги “Славетної революції”. Вагомий комплекс ідеолого-політичних цінностей означеного гатунку та перспективних орієнтацій “на задану тему” в період з 1679 по 1690 р. Лок засадував у трьох своїх трактатах про громадянське управління, політичне правління та про людський розум. Основна його теза така: в конституційній монархії найліпшою є **форма двопартійного парламентського урядування країною**.

Потрійний ідеолого-політологічний, немов за **ПФ** К. Реннера, підсумок цим дискусіям містився у двох специфічних джерелах. По-перше, підсумок був “зашифрованим” у формулі “Монарх панує, але не править” — політологемі із “Акта про подальше обмеження влади монарха та найкращій охороні прав і свобод підданого” (1701 р.), за логікою якого й досі політично правлять Великобританією. По-друге, у формулі того ж таки “Акта...” вперше у світі згадувалося про феномен “прав і свобод [людини як такої]”. У майбутньому феномен перекочував до Франції 1789 р.,

а в нашій політичній історії про нього згадали лише 1996 р. (розділ II Конституції України). По-третє, своєрідний філософсько-гуманістичний підсумок цілій дискусії сформулював поет **А. Поуп** у памфлетній “Епістолі–III” від 1727 р.: “...Якою б найкращою не була визнана форма правління, її не досить задля того, щоб зробити народ щасливим, якщо вона не знаходиться в руках чесних людей” [1, 522]. Якщо б ця епістема дійшла й до вух наших правлінських елітників, забули б вони про завдання деідеологізації країни?..

2. З арсеналу Американської революції кінця XVIII ст.

Про те, що США в соціально-економічному сенсі — це грандіозне творіння великих народів-трударів, відомо здавна. Бо ж усім на видноті матеріально-речові достоти різноетнічних американців **у двох базових сферах життя** в цій країні — етнічній та економічній. Там діє принцип жорсткої детермінації: що посієш, те й пожнеш. Менш відома специфіка взаємозапіднення “витворами” інституційних та ідеологічних секторів інших трьох надбудовних сфер життя — політичної, духовної, культурної. Саме завдяки цьому США й виявилися унікальною у світі цивілізованою спільнотою. Окремо виділяю екстремної значущості акцент: саме завдяки повному нерозумінню лідерами правлячого політикуму сьогоденної України цієї ідеолого-політологічної матерії (сиріч, тих же самосмислів концепту **ПФ**), саме через це ані звідки з’явився на арені — як фольклорний Пилип з конопель! — **Falz-факт “ідеологічної декомунізації країни”**.

Ad hoc заторкуваній матерії та в якості позитивної рефлексії на американський прецедент і негативної рефлексії на український прецедент надам короткий теоретичний начерк на умовну тему: **ідеолого-політологічний зміст основних сфер суспільного життя людей** (до рефлексій на полях цієї теми я ще повернуся). Детальний науковий концепт мною викладено у двох виданнях — 1994 р. та 2011 р. [4, 63–68; 6, 54–59].

У будь-якій країні суспільство, як і всі його сфери людського буття, має принципово однакову конструкцію, освітлювану на-

укою та ідеологією [6, 77–78]. Це наступні сектори:

а) теоретично осмислені науковцями **відносини** людей з приводу усього того, що, в контекстах цієї сфери, їх найбільш пекуче хвилює у поточний момент. Відносини людей, як правило, складаються стихійно й повільно, за винятком політико-економічних кризових ситуацій, воєннотзовнішніх агресій, внутрішньодозрілих політичних революцій, техногенних соціоприродних катаклізмів та інших соціально-політичних і природничих екстрем;

б) свідомо створювані людьми **соціальні інститути**, які регулюють та імпульсують до подальшого розвитку різноманітні відносини людей в усіх сферах і галузях життя. Інституцієтворення не є стихійною справою, навпаки: просвітною волею історико-соціальних суб'єктів інститути створюються (“виникають”) й активізуються саме під час названих вище різноманітних екстрем. Найбільш динамічними та творчоплідними в будь-якій країні є інститути державно-управлінські, праворегуляторні, політико-організаційні, регіонально-муніципальні, етико-культурні тощо, — і саме ті, що невпинно продукують дедалі нові проекти та орієнтири цивілізаційного поступу цієї країни;

в) розроблювана соціогуманітарними науковцями та “привнесена ззовні” в народні низи як подвійне етико-духовне явище **ідеологія**, яку я потрактовую як систему поглядів людини на свої відносини та інститути будь-якої сфери та галузі життя країни, народу, суспільства [6, 106–132].

Вічних ідеологій не існує. При зміні політико-формаційного устрою ім'ярек країни “безмотивно” змінюється й ім'ярек ідеологія. Коли ж до кратологічного керма в цій країні, шляхом політичної революції або ж радикальної соціальної реформи, приходять нові (чи й частково нові) політичні сили, природним виявляється їхнє прагнення “де в чому переглянути” змістосенс попередньої домінуючої ідеології в якості надбудовного суспільного світогляду, а то й “докорінно від нього відмовитись”. Так, приблизно, і в суверенній Україні відбувалося двічі, — на початку

1990-х років (ліберально-романтичні демократи *contra* “комуно-соціалістичних ретроградів”) та навесні 2015 р. (євромайданівські олігархи *contra* “прихованої комуноідеологічної гідри”).

І знову *ad hoc* — повернемось до вище лише пунктирно позначеної ідеолого-політологічної специфіки соціопроектного створення політично цілісного буття США. Що й називається, — не маючи намірів “відкрити свою Америку”, — я сконцентруюся лише на кількох **ПІФ**-ідеях, які не досить часто обговорюють у нашій науковій літературі.

Перший момент тої специфіки мені вбачається в умілій постановці грамотними лідерами Американської революції питання про ідеолого-політологічний образ політичної надбудови новоствореної країни. Принципово важливо те, що “батьки нової Америки” на багату ідеями та праксеологічними смислами політичну теорію **Ш.-Л. Монтеск'є** (під пильною їхньою увагою, зокрема, перебувала його книга “Про дух законів”, 1748 р.) одразу ж “накинули” струнку інституційну структуру політичної системи. В роки останньої третини XVIII ст., коли деякі просвітні російські елітники — політики й вчені — ще блукали тенетами передпросвітної епохи, у жовтні 1787 р. 30-річній **Александр Гамільтон** (у “Федералісті № 9”) компетентно заговорив про елементну її компоненту. До політичної системи, вперше у світі констатував він, слід віднести такі інститути: це (1) державні органи з апіорі поділеними політичними повноваженнями; (2) “законодавчо взаємообмежені гілки влади”; (3) народно-депутатське представництво в парламенті (конгресі); (4) чітка республіканська форма політичного правління країною; (5) “народна система громадянського [само]врядування”; (6) політично незаангажований суд; (7) внутрішні та зовнішні запобіжники політичної безпеки країни тощо [18, 39].

Цим багатим уже на той момент ідеолого-політологічним потенціалом, заключав Гамільтон у “Федералісті № 1”, народ США “дістав можливість своєю поведінкою та своїм прикладом дати відповідь на важливе запитання: чи справді людські спільноти здатні

запроваджувати добре врядування за власним розсудом і вибором, або ж вони назавжди приречені залежати в своїх політичних установах від випадку й сили?” [18, 3].

Другий момент специфіки повертає нас обличчям до низовонародного фундаменту країни з нежартівливим запитанням: а чи може той фундамент витримати вагу подібної політико-правової надбудови? Отож тим моментом специфіки я б назвав небачене до того часу явище — поступове і стихійне (що тривало більш як 250 років) соціоетнічне синтезування представників кількох сотень народів-етносів світу “в цілісно єдине **народне політичне тіло**”, яке на якомусь етапі стало “єдиною [політичною] нацією і в мирі, і у війні...” (це констатація одного з “батьків Америки”, **Джона Джея** [18, 8]).

І надлі, додавав Гальмільтон, народ має шанс перебувати у статусі “цілісного політичного тіла” лише в тому разі, якщо в країні тривалий час в руках Уряду буде меч, Парламенту — гаманець, а Суду — мудрість [18, 395]. Наводячи паралель до нашої країни, із сумом можна констатувати, що народ ніяк не сконститується в оте “цілісне політичне тіло” через те, що вже на початку 1990-х років під час перших відповідальних політичних електоралій він став висувати на правління/управління/самоврядування таку еліту, яка завзято та із самого низу прямує до “парламентського гаманця”, не боячись ані “урядового меча”, ані “суддівської мудрості”. А це не позбавляє нас можливості констатувати, що коротко проаналізований американський **ПФ** ще довго-довго може перебувати у статусі унікального.

У чому ж його унікальність? Найпоказовішим для усього світу акцент полягає в наступному: оте американське “народне політичне тіло” самоконституювалося здебільшого без застосування суб’єктивно та ззовні корелійованих політико-пресових дій та утисків, ідеолого-психологічних впливів і заангажованих релігійних війн. Яким же тоді чином цей “проект” зреалізувався з такою переконливою силою? — можна запитати. Відповідь проста, як істина, — **наполегливою працею на себе** різноетнічних походженців

Америки **в усіх внутрішніх сферах і галузях свого суспільного життя**. Це я вважаю **третім та найбільш сутнісним моментом ПФ-специфіки**, що розглядається.

Люди не люблять, коли їх силою організовують “на щасливе життя”, та ще й “у майбутньому”. Найбільш просторову та гуманістично зорієнтовану **ПФ-концепцію** перетворення людей на щасливих жителів країни і свідомих політичних громадян виробив **Бенджамін Франклін**. Його окремі щодо цього настанови — та в аплікаціях до реалій кінця XVIII ст. — просто вражають. Наприклад, він вважав, що у своїх буденних та соціогромадянських справах трудящі люди (1) завше мають перебувати “у стані щасливої помірності” та ще й, бажано, (2) на засадах ідеї самоврядування (“*home rule*”); йому, за його ж визнанням, (3) завше приємним було прохання творчих людей “не заважати [їм] робити свою справу (“*laissez nous faire...*”); він часто наштотхувався на випадки, коли (4) люди не люблять “управління над собою без належної старанності”; зрештою, (5) його лякав “страхотливий натовп невігласних людей у масі, де багато голів та мало мізків” [13, 249, 250, 253, 254]. Якби хто запитав про мову ставлення до деяких пунктів цього мікрокатехізисного компендіуму, відповів би так. По-перше, не сприймаю безвідповідальних правителів/управлінців наді мною та країною, по-друге, мою пам’ять і досі лякає той “натовп невігласних людей”, які в січні-лютому 2014 р. знищили найцінніший з радянських часів **ПФ — систему політичного правління країною з єдиного центру**. Придивимося до політичного досвіду останніх двох років: правовий хаос, злиденність, безкінечні вибори, євроілюзії, “системні” спікеріади та прем’єріади, апокаліпсична війна на Сході тощо — це все і є наслідком “безголового та безмізкового” революціонізму невігласних людей на майданах, посадах, трибунах...

Вселюдська політична наука назавше вдячна іншому великому вченому, американському політичному кратологу **Джону Адамсу**. Мінімум за дві теоретичні новели: 1) за засадування принципу/системи “стримувань і противаг” (“*checks and balances*”) у співвід-

ношеннях гілок політичної влади та 2) за право носіїв теоретичного знання (політологів, дослідницьких аналітиків) рекомендувати властям діяти на практиці за їхніми вимогами у законотворчих формах політичного експерименту (третомна монографія “На захист конституцій урядовуючої влади в США”, 1787–1788 рр.). Перша новела Адамса дійшла до українського ґрунту у формі конституційної вимоги про поділ політичних влад (ст. 6 Конституції України). Друга новела стихійно втілилася в унікальному казусі від травня 1993 р., коли парламент на вимогу Прем’єра **Л. Д. Кучми** надав йому “короткотермінове право на експеримент” з розбудови в країні “такого суспільства, яке Уряду замовить парламент”. До реалізації цього “експериментального унікуму” й я мав певно віддалене відношення [8].

Подібні ж до американського прецеденти — бодай “в обсязі двох третин” свого потенціалу — були апробовані в ХХ ст. в СРСР та Китаї. Обидві ці гігантські багатонародні країни (у кожній проживало, а тепер у Росії, Китаї та Індії проживає по 500 представників народів-етносів світу) важко долали шлях до реалізації кінцевої мети своїх однотипних соціальних революцій. В обох країнах рельєфно спрацював негативний політико-суб’єктивний фактор, який складався з двох дуалітетів — “диктатор і правляча партія” *contra* слабо зорганізованого дуалітету “ідейні дисиденти й прагматичні стихійні реформатори”.

В обох країнах так і не створилося єдинопілісне “народне політичне тіло” та своєчасно не були дореформовані основні сфери та галузі суспільного життя, особливо політична та етноісторична сфери. Однак Китай переорієнтувався наприкінці 1970-х років, коли в ньому спрацював “феномен реформатора **Ден Сяопіна**”. СРСР не встиг переорієнтуватися і сконав десятиліття потому у боротьбі з **ПФ**-антиідеями та **ПФ**-антиреформами.

Було б грішно сказати, що бодай один із вказаних **моментів американської спеціфіки** не торкнувся українського ґрунту. Ні, окремі аспекти останніх праксеологем “зазвучали” в конституційних контекстах 1996 р.,

наприклад, у Преамбулі Конституції оте “етнополітичне тіло” трохи незграбно по-йменовано “українським народом” в якості якоїсь “синтезної суми” “громадян усіх національностей”. А в ст. 5 Конституції отой народ названо “єдиним джерелом влади” та “носієм суверенітету України”. Невеличкий, а все ж таки корисний урок нами від Америки ХVІІІ ст. сприйнято.

Усе було б більш-менш терпимо, якби більш солідним та науково засадованим чином були визначені **політико-правові за-сади** ферментування того “народного тіла”. Щонайменш, як у США вказаної політичної епохи: там єдинонародне тіло **зверху** скріплене монолітною політичною системою, а **внизу** базоване міцною економічною системою.

А у нас? За часів *pro*-В. Юценка (етапу помаранчевої революції) той засіб йменувався “розведенням офіційної влади й приватного бізнесу”. У підсумку ледь не все вийшло “з точністю до навпаки”: олігархи стали владою, політична й економічна системи знищені, а народ — на злиденному дні та в обстановці гоббсівської “війни всіх проти всіх”. За часів же *contra*-В. Януковича (етапу євромайданової революції) тим засобом визначили “українську державну мову, обов’язкову для всіх”. У підсумку країна розкололась майже навпіл — на “бандерівських західняків” та “східно-південних сепаратистів”. Лідери цих груп “по-своєму справжніх патріотів” — О. Тягнибок і В. Колісниченко — це амбітники, “які сподіваються на власне звеличення через негаразди й заворушення у власній країні” (це оцінка А. Гамільтона [18, 4]). Напевно, на час вони фізично відійшли в тінь, а фактично ними інспірована “східна гібридна війна” вже два роки поспіль приносить зростаючі багатотисячні потоки людських жертв. Наведена вище оцінка американського лідера нашим псевдопатріотам досить до лица...

Більшість із названих вище уроків та позитивних настанов Американської революції сучасна Україна сприйняла 250 років потому і, природно, опосередкованим чином у призмі досвіду інших двох революцій — Французької та, опосередковано та епізодично, Російсько-Радянської. Між революціями ХVІІ,

XVIII, XIX й XX ст. та українськими революціями XXI ст. пролягла низка різносенсових дистанцій геополітичного, політико-типологічного, економіко-формаційного, часового характеру та інших аналітичних рівнів.

3. З арсеналу Великої Французької революції кінця XVIII – початку XIX ст.

Англійська революція завершила еру Середньовіччя в Європі та відкрила перші підходи до Нового Часу. Американська революція відкрила епоху вселюдської Просвіти, а Французька заклала перші щаблі Лібертинського періоду вже чітко європейської Просвіти. У центрі цього якісного стрибка перебуває унікальний **ПФ** – “свобода [пересічної] людини та політичного громадянина”. Це перший пріоритет Французького Лібертинства (*liberté* – свобода).

З огляду на сьогоднішній “рідний досвід” варварських плюнків у своє ж минуле, маю вклонитися отим поки що не названим Великим Французам за те, що вони, один раз сформулювавши належні аксіологізми своїм королям-абсолютистам, прем’єр-кардиналам, кинджальним авантюристам та “дворянам шпаги”, надалі більше своє минуле не паплюжили, не переглядали своє ставлення до науково-ідейних підвалин “старого порядку”, не скидали з кам’яних постаментів політичних вождів та ідейних кумирів минувшини. У цьому мені вбачається другий за значущістю **ПФ**-пріоритет Французької революції.

Оскільки в об’єктивних підвалинах **феномену декомунізації** лежить тріада радянських ідейних явищ – “**ідеологія**” (комуністична ідеологія) – “**наука**” (науковий комунізм) – “**світогляд**” (марксистсько-ленінське світобачення), то я намагатимусь вимальовувати собі okazію винайдення/виявлення в політико-духовній еволюції людства (головним чином – європейського його сегмента) таких **ментес-буттійних локусів**, де тільки-но вказана тріада (без “комуністичного начиння”) життєдіяла в органічній взаємодії вище вказаних своїх структурних елементів. У найбільш чіткому вигляді подібний політико-ідеологічний локус вперше у всесвітній історії у своїй цілісності відкрystalізувався у Франції на рубежі XVIII і XIX ст.

В його політико-ідейному центрі опинився **Наполеон I Бонапарте**. Навколо нього й стали створюватися численні та справжні реннерівські **ПФ**-колізії. Вдумаємось у сенсозміст кількох його творчо-ідеологізаторських кроків:

а) 1793 р. на балконі паризького будинку він помітив гасло з пожевклими літерами, що склалися в слова: “свобода – рівність – братерство”. Про себе він тут же замінив слово “братерство” на слово “власність”. Якийсь час обдумував цю понятійно-смыслову “рокіровку”, а до питання загалом повернувся через три роки;

б) 1796 р. маловідомих йому авторів зазначеного тріадного гасла обізвав “ідеологістами”, а трохи пізніше – “вченими, які дурять голову людям” [14, 8];

в) 1800 р. порадив “економічному ідеологісту” професору **Дестюту де Трасі** написати “для сучасників і нащадків щось подібне до підручника з ідеологічних питань” (підручник **де Трасі** “Елементи ідеології” вийшов друком 1801 р.);

г) 1802 р. на адресу **Е.-Ж. Сійєса** (політолога, економіста, парламентарія, співавтора “Декларації прав людини і громадянина” та члена Директорії) розпорядився створити “**Інститут ідеології**” (він потім стане його директором), а самого себе Наполеон звелів записати “членом Інституту ідеології під № 1”. Більше того, під час другої воєнної кампанії (1804–1814 рр.) він гордовито йменував себе так: “Наполеон I – імператор Франції та член Інституту ідеології”;

д) 1804 р., обмізкувавши різні “ідеологізми” навколо названої тріади, та особливо затемненого сенсу свого акта із заміни абстрактного “братерства” на конкретницьку “власність”, Наполеон прискіпливо та напружено (протягом чотирьох місяців) на всьому означеному “матеріалі” написав знаменитий, що діє й до сьогодні, “Цивільний Кодекс”, який, за оцінками сучасників, “економіко-ідейним чином переорав не лише Францію, а й усю Європу до Вісли й Дунаю” [7, 27–28]. До речі, в мемуарно-екзильних коментарях Наполеона до свого Кодексу вперше були вжиті поняття “власність як ринково-гос-

подарський інститут”, “ідейно-світоглядний процес” та “економістична ідеологія”.

Однак повернемось до самих генез ідеолого-наукового новаторства Наполеона в політичній сфері. Ставши консулом, потім імператором, на чолі великої армії він розпочав амбітний процес “переорювання Європи”, звільнення європейських народів від феодално-кріпосницьких варваризмів. А тим часом аналітичною головою й “недремним оком” він прискіпливо аксіологічним чином спостерігав за тим, як “працюють”, та чи й взагалі “працюють” його соціально-політичні творіння — “Інститут ідеології” та “Цивільний Кодекс”.

Тут-то Наполеону відкрилася цілісна й досить позитивна несподіванка. Ще на рубежі XVIII і XX ст. **Д. де Трасі** сформулював тезу про те, що наука й ідеологія виходять з одного “матеріального джерела” — із **мислячого та чутливого людського мозку**. Він навіть насмілювався переінакшити щодо цього Декарта (“Якщо я мислю, значить, я існую”): “Якщо я відчуваю, значить, я існую” [22, 201]. Наприкінці 1804 р. на “вузькій нараді трьох” (Наполеон, де Трасі, Е.-Ж. Сійєс) вирішили: звернути увагу всіх інститутських ідеологів, членів Французької Академії та університетської професури країни на істину, яка щойно відкристалізувалася: “...**наука базується на теоретичному мисленні, а ідеологія — на світоглядних почуттях**, досить часто — ілюзорних, а в політиці — нерідко й просто утопічних” [22, 208].

Того ж разу Е.-Ж. Сійєс проінформував Наполеона про те, що в Інституті серед ідеологів побутує набагато більше “чутливих кар’єристів”, аніж “науково мислячих професіоналів”. Більше того, оті “кар’єрні службовці” виявляли надто чітке прагнення “будь-що увійти у владні структури”, відтісняючи від експертно-політичної роботи “писучих” професіоналів. Імператор миттєво зреагував, волонтарно звелівши “балакучих ідеологів” негайно відсторонити від участі “в практично політичних справах”. Ось тоді в анонімній полемічній статті він і написав наведені вище “оціночні” слова: “...деякі ідеологи — це вчені, які дурять людям голови”. З приводу всієї цієї повчальної колізії **С. Г. Кара-Мурза** заува-

жує на адресу сучасних російських ідеологів і політиків (я гадаю, що це цілком стосується й українських ідеологів і політиків): мовляв, дарма наші керманічі й ідеологи не читають Наполеона... [14, 8]. А щό та кого вони читають взагалі?..

Попри все це, цих знаменитих Великих Французів перманентно цікавила доля двох своїх ідейно-політичних феноменів — взаємозапліднюючої **ідеології** й **науки** та їхнього інтегратора — **Інституту ідеології**. Після провалу “російської кампанії Наполеона” в усій Європі почали цікавитись поточною долею “науки” та “ідеології” в тріадній єдності з “політикою” — на фоні загального пожвавлення внутрішнього життя Франції. Ця інфлюєнція передалася й геніальному науковому ідеологу **К. А. де Сен-Сімону**. 1813 року він вперше в Європі заговорив про необхідність “застосування загальної наукової теорії до політичної науки” [16, 221].

До початку XIX ст. **політична наука** в європейських університетах розвивалася, як правило, “у співдружності” з теологією, а в деяких німецьких вузах — в якості окремого підрозділу галузевих наук логіки та права. Досі невідомо, з чиєї ініціативи (тільки не Наполеона, йому в ті роки та аж до заслання 1814 р. “було не до науки...”) Інститут ідеології було реорганізовано на Вищу школу політичних наук (перша згадка про це належить до 1832 р.). З середини XIX ст. **поняття “політична наука”** почало кочувати Європою, Китаєм, Південною Африкою та Австралією, лише на початку XX ст. дійшло й до Росії. Після нетривалого етапу суто академічного “визнання” її вже у 1920-х роках було заборонено в якості “прозорої вуалі для ідеологічних повій всесвітньої буржуазії” (**А. А. Жданов** [22, 69–70]). У першій половині 1980-х років у Москві в Академії суспільних наук при ЦК КПРС відкрили “секцію соціально-політичної теорії”, а в 1990 р. — “відділення політології”. У ті самі 80-ті роки світові ідеологічні публіцисти глузували з такого парадоксу: в СРСР “політичних наук не було”, а тим часом знаний радянський вчений, азербайджанець **Г. Х. Шахназаров** очолював “Всесвітню Асоціацію політичних наук”...

До України феномен політичних наук дійшов на початку 1990-х років, щоправда, у досить “відредагованому вигляді”: а) “соціально-політична теорія”, лютий 1990 р. (між іншим, першу в Україні “кафедру соціально-політичної теорії” у вересні 1990 р. я зорганізував у Київському технологічному інституті харчових технологій; влітку 1991 р. під моїм началом вийшов друком перший в Україні науковий посібник “Соціально-політична теорія”, і все це творіння радянських часів, і я від свого спадку ще радянських часів аж ніяк не схильний відмовлятися); б) “політологія” (1992 р.), зрештою, в) “політична (-ні) наука (-ки)” (1993 р.). На початку 1990-х років політологи України (**Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін, М. І. Михальченко** та ін.) створили свою профільну (у статусі “громадської”) *Академію політичних наук*, досі властями не визнану. Напевно, тому що, як стверджує **Л. М. Гриневич**, в Україні вже два десятиліття “політична влада й політична наука живуть у паралельному світі” [8, 109].

Повернуся до *ПФ*-новел, власне, самих французів часів знаменитої буржуазно-демократичної революції. Доля суто французької концепції *наукової ідеології* складалася досить перипетійно. З 1805 р. — за ініціативою Е.-Ж. Сійєса — співробітники Інституту ідеології, як-то кажуть, стали старанніше “ловити вітер в свої вітрила”, опанувавши сенс головної соціально-політичної ідеї “Декларації” від серпня 1789 року, — ідеї логічного розщеплення поняття “людина” на субтерміни “пересічний житель країни” й “політичний громадянин” у пропорції двох третин на одну третину (в “помаранчевій” Україні В. Ющенко це співвідношення виглядало жакливою диспропорцією: 98 % на 2 % — “ми/політичне керівництво” та “велика нація, яка складається з маленьких українців”).

Про “економічну ідеологію” вже сказано — це новела Наполеона (мемуари від 1819 р.). “Роздеталіюванню” самої *ідеї ідеології* посприяли ідейно-політичні диференціації у французькому парламенті. Після повалення Бастилії (липень 1789 р.) простий люд ще довго “танцював на стихійному майдані”, а всередині парламенту в обстановці напру-

женої ідейно-світоглядної безтямності та неврядуваних прополітичних емоцій формувалися партійно-політичні фаланги “статичних центристів”, “правих патріотів” і “лівих радикалів” та у приблизній відповідності до майново-економічної детерміністики поділу суспільства на “бідних”, “середній клас” та “багатих”.

“На обслуговування” науково-політологемних потреб, інтересів, цивілізаційних прагнень у сперечаннях/диспутах партійців-очільників тих фаланг народилася “*політична ідеологія*”. (Через двісті років потому в суверенній Україні цю ідеологеу прозвали “*державною ідеологією*”, яку тут же Конституція 1996 р. (ст. 15) “заборонила”. Ось і постає запитання: так від чого ж сьогодні євромайданівці “відмовляються”?). Ті самі економіко-майнові групи “від часів **М. Робесп’єра**” стали слугувати соціальною базою для трьох політико-партійних типів — *лівих радикалів, ліберальних “середняків” та багатих консерваторів*. Такий ідеолого-політичний поділ “борців за народну справу” зберігся в усіх, головно, середньорозвинених та високорозвинених країнах.

У другій половині ХХ ст. ця диференціація не мала місця хіба що в країнах соціалістичної системи. На початку ХХІ ст. вона дісталася й суверенної України. Проте марними були б зусилля у пошуках адекватної відповідності наукової ідейності та моделі політичної поведінки *Ікса* — радикалам, *Ігрека* — лібералам, *Зета* — консерваторам. Немає жодної взаємної відповідності між зазначеними ідеологемними типами. Найімовірніше за все, саме від цієї квазі-типології нашим справжнім революційним євромайданівцям і слід відмовлятися. Але те, що ми бачили/чули навесні 2016 р. під час чергових “коаліціонад”, “прем’єриад” та “спікеріад”, засвідчує: на “зраду собі” не всі згодні. Як же вони вимагають від інших “негайно позбавлятися” ідей та ідеологем з арсеналу облуд давньої старовини?!

Повернуся до французів першої чверті ХІХ ст. На вказані економіко-майнові групи наполеонівської Франції загальнокраїнова політична ідеологія проєціювала роздвоєний промінь: на “бідних” — *ідею соціальної спра-*

ведливості, а на дві групи майновитих — **ідею фіскальної правонормативної пропорційності**. У своїх мемуарах Наполеон стверджував: обидві ці ідеї, “по можливості”, ним втілено в “Цивільному Кодексі”, а тому відтоді (1818 р.) “французи можуть і працювати на себе, й в усьому розраховувати на себе” [22, 72]. Подібне в суверенній Україні “в принципі” неможливе: “головну комуністичну ідею” — ідею соціальної справедливості фактично заборонили разом з Комуністичною партією, а “фіскально-пропорційна ідея” не скоро дістане адекватного політико-правового втілення. Чому ж? Швидше за все тому, що одвічну боротьбу середнього і супербагатого класів не можуть врівноважувати чи й зовсім припиняти жодні кодекси чи конституції, особливо в ситуації, коли олігархи й формують **правлячий політикум** і задають йому “свій кратологічний тон” на владарювання для того, аби зовнішній політичний світ підтекстуально зрозумів ту ситуацію *a la* **Вольтера**: “Якщо в цій країні й не все добре, то в ній все ж усе терпиме” [9, 113].

Після 1804 р., визволившись з-під опіки Наполеона та Е.-Ж. Сійєса (перший потрапив у тенета другої воєнної кампанії, а другий готувався до політичного екзилу), Д. де Трасі зайнявся суто ідейно-науковими аспектами “облаштування потенціалу” та Інституту ідеології, і свого підручника “Елементи ідеології”. Досягнувши відповідних домовленостей з кількома міністрами та знаними вченими країни, він домогся деяких успіхів. Зокрема: 1) Інститут повільно “перетворювався” на вже згадану Вищу школу політичних наук; 2) за створенням у співавторстві з **Е. Делюмо** навчальним посібником “Теоретичний курс політичної ідеології” почали викладати на соціогуманітарних факультетах багатьох університетів; 3) ідея самого де Трасі про те, що сама по собі ідеологія — “це наука про думки людей” [14, 7], зімпульсувала “групу Е. Делюмо” на створення малоформатного “спецкурсу з політичної психології”, який у кількох університетах викладався лише окремим студіозам — майбутнім розвідникам, дипломатам, спецслужбовцям [14, 28]. Щодо останнього позитиву, то в суверенній Україні

є чим “пишатися”: “іміджеві психологізми” та “політичні технології”, що майстерно застосовуються під час виборчих кампаній, нерідко роблять з провінційного прохіндея “спасителя нації”, а з пересічного “активіста” на революційному майдані — “новаторського міністра”, діянням яких потім цікавиться прокуратура. Однак на сьогодні у нас у самому суспільстві я не бачу готовності відмовлятися від такого спадку минулого.

Завершуючи виклад “французьких сюжетів”, стверджую: суверенна Україна набагато більше “політико-ідеологічного модернізму” отримала від двохсотлітньої наполеонівської Франції, аніж від соціалістичного СРСР. Серед тих нетлінних на віки політико-ідеологічних цінностей та світоглядних орієнтацій можна виокремити такі:

- ідея корелятивного взаємозапліднення політичними науками й відповідними **сферами/галузями ідеологіями** своїми предметними есенціями, що, як правило, динамізує розвиток і науки, й ідеології в ім’ярек країні;

- ідея конструкт-обов’язку політичного керівництва ім’ярек-країни виробити зрозумілу суспільству концепцію **науково-ідеологічного бачення** поточного моменту та перспектив цивілізаційного висходження країни;

- ідея необхідності вироблення в модернізованій країні науково-ідеологічних концепцій, принаймні, **найбільш значущих об’єктів державної політики** у відповідних сферах/галузях суспільного життя людей;

- ідея створення в будь-якій країні на вузлових стадіях її розвитку відповідних **науково-дослідних інституцій, які б на професійних засадах консультувалиправлячий політикум** ім’ярек країни;

- ідея необхідності вироблення в структурі економіко-правової системи **концепту юридико-справедливого податку** на трудові доходи усіх верств самодіяльного населення ім’ярек країни;

- ідея політико-ідеологемного “розщеплення” **суб’єктного поняття “людина”** на: 1) пересічну людину; 2) політичного громадянина; 3) політичну особу, а також

юридичного терміна “носій політичних прав” на: 1) права людини; 2) права політичного громадянина; 3) права народів як етнічних спільностей; 4) права ситуаційних народонаселенських спільнот (біженці, полонені, депортовані/переміщені, мігранти та ін.).

Що дивного, так це те, що вище відкриталізовані “французькі” теми й сюжети, а по суті — благородні загальнолюдські цінності й орієнтації, перш ніж стати “нашими”, українськими, пройшли довгий шлях у двісті років, пройшовши переосмисленські перипетії, концептуальні оновлення в методології численних наукових шкіл, витримавши адекватні/неадекватні істинні політико-ідеологічні апробації, кочуючи теренами багатьох країн, — поки, зрештою, вони опинилися на величезних теренах СРСР (включно з Україною) та, без усякої “обробки/перековки”, влилися **в потенціарій теорії наукового комунізму** і — в буквальному сенсі: “автоматично”! — в **арсенал марксистсько-ленінської ідеології**.

Придивимось до потенціарію та арсеналу. Я важко уявляю собі таку ситуацію: якщо прискіпливо запитати у згаданих авторів декомунізаційної концепції від весни 2015 р., які есенції слід було вилучити із ідейно-політологемного масиву перелічених цінностей та орієнтацій, аби ж вони — після подібної катарсизації — виглядали/виявлялися “по суті” некомуністичними, а “чисто українськоне-залежницькими”? Легко здогадатися, чи було б у відповідь з їхнього боку якесь зрозуміле прояснення цього питання. Адже будь-кому стане ясною “заковика”: у цьому примітивному казусі задіяні різномасні політтехнологічні прохіндеї. За чиймось замовленням вони відволікають народні маси та громадсько-політичні сили, що від них відірвались, від куди більш “гарячих” суспільних потреб зосередитись на злобу дня у колі міріади проблем поточного сьогодення та від день у день тривожної перспективи, якою віє зі Сходу та Півдня України.

Гімн Першої Французької Республіки (“Марсельєза”) в початковому текстовому варіанті містив таку лозунгову менталізму: “Відречемось від старого світу і навчимося

працювати й жити по-новому!..” Не зайве б і нам прислухатись до цього заклику більш як двохсотрічної давнини. Та теж не зайве б до цього додати ще й заклик “навчитися мислити по-новому”.

Призамислимось над останнім привнесеним мною пунктом. У призмі **концепту ППФ** К. Реннера ідеологему “мислити по-новому”, гадаю, слід базувати на трьох “засадових стовпцях”: 1) “нетлінних цінностях минулого досвіду”; 2) “позитивах здорового народного глузду”; 3) діалектично оновлюваному “науковому інтелекті”. Не час і не місце “по-генеральному” роздумувати над есенціями усіх “стовпців” утвореного трикутника. Скористаюся приводом винести з того трикутника лише одну ідею співвідношення двох есенцій — “здорового глузду народу” (далі **ЗГН**) та “діалектичного інтелекту вчених” (далі **ДІВ**). Сподіваюся за її допомогою виявити ту “заковик”, об яку автори “концепції декомунізації країни”, м’яко кажучи, ганебно спіткнулися.

Щоб мене не підозрювали ... у волюнтаризмі (“замахнувся на народ, а він завше й сам в усьому розбереться...”), посилатимусь на двох класиків. Суворий сатирик-філософ **Вольтер** визначав **ЗГН** у кількох полісемічних якостях: 1) “розуму грубого й започаткового”; 2) “примітивного поняття про звичайні речі” та, зрештою; 3) “стану середнього між тупістю й розумом” [10, 117]. Отже, у вольтеровій інтерпретації, у компоненті **ЗГН** половинна есенція — це народне напіврозумове знання про світ, чверть змісту — це ілюзорне, започаткове передзнання та ще одна чверть — це звичайна непросвітна тупість. “Із пісні слова не викинеш”. Як видно, у Вольтера інтелект взагалі та, зокрема, **ДІВ** — у тіні. Натомість у ніжного інтелігента, фізика **Макса Борна** інтелект — на передньому плані. Попередніх теоретичних роздумів **ППФ**-ідейних ремінісценцій — жодних, **ЗГН** затінено, а **ДІВ** одразу ж та відкрито виказує свою позитивну праксеологіку: “...**Інтелект** відрізняє можливе від неможливого, а **здоровий глузд** відрізняє лише доцільне від безтямного” [3, 10]. У цій “пісні” вже й однієї літери викидати не слід.

На тлі умоглядного діалогу двох геніїв, між якими пролягла більш як двоохсотлітня дистанція, й привідкривається завіса над **ПФ**-образом авторів “концепції декомунізації країни”, а також “таємниці” реалізації (“...до кінця 2016 року”) всієї їхньої недоделугої концепції. Отже, хто-то є вони? У кадрово-політологічному сенсі — це фальшиві “висуванці народного майдану”, як каже поет, “вождята багаті й тупуваті” (**Б. Олійник**). В ідеолого-політологічному сенсі вони є автентичними носіями лише кількох — і не найкращих! — граневих якостей **ЗГН**. Зрозуміло, чиєсь завдання на “радикальну декомунізацію країни” вони прийняли до виконання в якості ... “доцільного” і, фактично, “безтямного” партійного доручення...

Задля того аби “почати працювати й жити по-новому”, викладені вище політолого-ідеологічні цінності й орієнтації з контекстів **концепту ПФ** К. Реннера (маючи на меті їх втілення у життя по-новому!), ці завдання слід було теоретично “осмислювати” у формі окремих концепцій відповідних областей державної політики, “опредмечувати” за порадами науки, діяти на засадах концептів **ДІВ**, а не лише інде мудрих уроків **ЗГН**. Інакше кажучи, слід мислити та діяти хоча б так, а бажано — ще краще за наведеними ідеолого-політологічними зразками із арсеналу коротко оглянутих Великих Революцій.

Якщо ж трохи абстрагуватись від предмета розглянутої в статті проблеми та ширше глянути на **ПФ**-образ правлячої країною еліти, дійдемо досить анальфabetного висновку. Більша частина кадрів із “депутатського корпусу” та “політико-кратолого-виконавського корпусу” в інтелектуальному сенсі до потенціалу **ДІВ** розглянутих вище країн і на крок не підійшли ані в професійному, ані в політолого-кратологічному планах. Чому б це? За великим рахунком, це сталося так тому, що всі наші різнопрофільні еліти ніколи та ані в якому сенсі не вчилися у вказаних вище школах **Песталоцці** та **Дистервега**. А коли так, їм досить смутно видно грані інтелектуального розвитку рідної країни на фоні загальноцивілізаційної історії людства. Тому до них цілком аплікується давньолатинська,

злегка парафразована максима: хто старанно вчиться у школі минулого досвіду, того історія штовхає в спину, а хто нехтує тим навчанням, того історія волочить за собою в пилюці.

Нехай так, історія і давні латинці їх пробачать ... А ми, всі інші, причому?



Література

1. Англия в памфлете. Английская публицистика начала XVIII века / сост. И. О. Шайтанов; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1987. — 528 с.
2. Барг М. А. Великая Английская революция в портретах ее деятелей / М. А. Барг. — М.: Мысль, 1991. — 397 с.
3. Борн Макс. Моя жизнь и взгляды / Макс Борн; пер. с нем. — М.: Прогресс, 1973. — 276 с.
4. Варзар І. М. Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія / І. М. Варзар. — К.: Школяр, 1994. — 224 с.
5. Варзар І. М. Проблема співвідношення етноісторичної нації, політичної нації і політичного класу в історії політичної думки Європи Нового та Новітнього Часів: теоретико-історіологічні синтези / І. М. Варзар // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. — Вип. 1. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — С. 22–38. — 158 с. — Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін.
6. Варзар І. М. Політична етнологія. Пропедевтичний курс. Авторський підручник / І. М. Варзар. — К.: Персонал, 2011. — 354 с.
7. Варзарь І. М. Смыслосравнительные рефлексии на полях необычной научной книги (Вместо предисловия) / И. М. Варзарь; Ю. П. Сурмин, И. П. Бидзюра / Учебник для ученого. Методология и логика научного исследования: учебник. — К.: ДП “Принт Сервис”, 2014. — 848 с. — С. 20–33.
8. Варзар І. М. До аналізу генез і теоретико-методологічних засад концепту “область державної політики”: деякі аплікації до політолого-освітнянського дискурсу / І. М. Варзар // Укр. освітня політика в сучасному загальноєвропейському контексті / за ред. В. П. Андрущенка. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. — 386 с. — С. 101–116.
9. Вольтер. Философские повести / [пер. с фр.]. — М.: Правда, 1985. — 576 с.
10. Вольтер. Из “Философского словаря”; Бог и люди; Вопросы о чудесах / [пер. с фр.]. — М.: Мир книги, 2010. — 368 с.
11. Гоббс Томас. Избранные произведения: в 2 т. / Томас Гоббс; пер. с англ. — М.: Мысль, 1965. — Т. 2. — 748 с.

12. Голованов Б. Д. Идеология и метод. Монография / Б. Д. Голованов. — Х.: Підручник, 2011. — 288 с.
13. История политических и правовых учений XVII–XVIII вв. / [отв. ред. В. С. Нерсисянц]. — М.: Наука, 1989. — 448 с.
14. Кара-Мурза С. Идеология и мать ее наука / С. Кара-Мурза. — М.: Алгоритм, 2002. — 256 с.
15. Монтескье Ш.-Л. Избранные произведения / Ш.-Л. Монтескье; пер. с фр. — М.: Госполитиздат, 1955. — 410 с.
16. Сен-Симон А. де. Труд о всемирном тяготении / А. де Сен-Симон // Утопический социализм: хрестоматия / [общ. ред. А. И. Володина]. — М.: Политиздат, 1982. — 512 с. — С. 220–221.
17. Украина в ЕС и НАТО — через 20 лет // Сегодня. — 2016. — 11 марта.
18. Федераліст. Коментар до Конституції Сполучених Штатів / [пер. з англ.]. — К.: Сфера, 2002. — 542 с.
19. Шарп Джим. Історія знизу / Джим Шарп // Нові підходи до історіописання / за ред. Пітера Берга; [пер. з англ.]. — К.: Ніка-Центр, 2010. — 368 с. — С. 39–55.
20. Шевчук І. Не заборонами і трибуналами / І. Шевчук // Урядовий кур'єр. — 2016. — 6 берез.
21. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції С. Шевчук. — К.: Реферат, 2007. — 848 с.
22. Kennedy E. Philosophie in Age of Revolution. Destutt de Tracy and the Origins of Ideology / E. Kennedy. — Philadelphia, 1978. — 410 p.
23. Sinoptikus (K. Renner). Nation und Revolution. — Wien, 1918. [Неоконч. ред. 2-го изд. Рус. перев.: М., 1968. — 428 с.]

Рішення (від травня–червня 2015 р.) “ідейного сектора” правлячого політикуму “радикально викоренити в Україні комуністичну ідеологію” вимагає теоретичного осмислення. Встановлено, що подібне донкіхотське завзяття “нових еліт” в історії революцій — не рідкість. Навіть більше, це якесь закономірне явище, коли переможні сили “відрізують собі пуповину”, відмовляючись від усієї минулої — вітчизняної і світової — ідейно-політичної спадщини. Закономірність явища вперше відкрито К. Реннером в одній незакінченій праці кінця 1930-х років на досвіді багатьох відомих революцій. У координатах аналогічного задуму вирішив виявити себе і автор статті. Найбільш плідними, на його погляд, виявилися три вишуквальні каденції. (1) У досвіді багатьох революцій “направ на слід” цілого зводу загальнозначущих цінностей і орієнтацій, які і понині сприяють оцивілізовуванню народів, країн і спільнот. (2) У досвіді Англійської (XVII ст.), Американської (кінець XVIII ст.) і Французької (кінець XVIII – початку XIX ст.) революцій виявлено генезис багатьох плідних ідей і концепцій, які солідно збагатили загальносвітову політичну науку і від яких сьогодні немає резону відвернутися, — хоча б з тієї причини, що ідеї не знають політичних кордонів. (3) Через різні причини і обставини деякі революції генерують і пропонують в геополітичний простір не для всіх (не всім) однотональні ідеї і ціннісні орієнтації. Що ж залишається робити “реципієнтним” елітам? Автор нікому в зовнішнє середовище не формулює ніяких рекомендацій. Хіба що новоукраїнським революційним елітам радить налаштуватися на толерантний лад, озброїтися “холодним оком” М. Вебера і наполегливіше колишнього виводити співвітчизні народи на траєкторію соціального прогресу поліетнічної країни. Бо ж, нарешті, таким невблаганним і є головний урок справді Великих Революцій.

Solution (May–June 2015) made by “ideological sector” of the ruling political elite “in Ukraine radically eradicate the communist ideology” requires a theoretical understanding. It has been established that such a quixotic zeal “new elites” in the history of revolutions is not uncommon. Moreover — it is a kind of natural law-governed phenomenon, when the victorious force “he cut the umbilical cord himself”, abandoning all past — domestic and international — the ideological and political heritage. Law-governed nature of phenomenon first discovered by K. Renner in one of the unfinished work of the late 1930s, based on the experience of many famous revolutions. In the coordinates of a similar design, and decided to be the author. The most fruitful, in his view, were three survey cadence. (1) In the experience of many revolutions “on the trail” of a set of universally valid values and orientations, which are still establish civilised thou the peoples, nations and communities. (2) The experience of the English (XVII c.), American (end of XVIII

c.) And the French (end of XVIII – The beginning of the XIX centuries) revealed the genesis of many fruitful ideas and concepts, solid enriched the worldwide political science and from which today there is no reason to turn away, — at least on the grounds that the ideas know no political boundaries. (3) In a variety of reasons and circumstances, some revolutions generate and offer in the geopolitical space is not for everyone (not all) single-tonality ideas and value orientations. What remains to do “recipient” elites? Author anyone into the environment does not formulate any recommendations. Is that new-Ukrainian revolutionary elites advised to tune into a tolerant way, to arm “cold eye estimation” Max Weber and perseverance of the former output compatriots nations on the path of social progress a multi-ethnic country. For, finally, so inexorable is the main lesson of truly great revolution.

Решение (от мая–июня 2015 г.) “идейного сектора” правящего политикума “радикально искоренить в Украине коммунистическую идеологию” требует теоретического осмысления. Установлено, что подобное донкихотское рвение “новых элит” в истории революций не редкость. Более того, это некое законосообразное явление, когда победившие силы “отрезают себе пуповину”, отказываясь от всего прошлого — отечественного и мирового — идейно-политического наследия. Законосообразность явления впервые открыто К. Реннером в одной незаконченной работе конца 1930-х годов на опыте многих известных революций. В координатах аналогичного замысла решил проявиться и автор статьи. Наиболее плодотворными, на его взгляд, оказались три изыскательские кадении. (1) В опыте многих революций “напал на след” целого свода общезначимых ценностей и ориентаций, которые и поныне способствуют оцивилизовыванию народов, стран и сообществ. (2) В опыте Английской (XVII в.), Американской (конца XVIII в.) и Французской (конца XVIII – начала XIX вв.) революций выявлен генезис многих плодотворных идей и концепций, солидно обогативших общемировую политическую науку и от которых сегодня нет резона отвернуться, — хотя бы на том основании, что идеи не знают политических границ. (3) В силу разных причин и обстоятельств некоторые революции генерируют и предлагают в геополитическое пространство не для всех (не всем) однотональные идеи и ценностные ориентации. Что же остается делать “реципиентным” элитам? Автор никому во внешнюю среду не формулирует никаких рекомендаций. Разве что новоукраинским революционным элитам советует настроиться на толерантный лад, вооружиться “холодным глазомером” М. Вебера и настойчивей прежнего выводить соотечественные народы на траекторию социального прогресса полиэтнической страны. Ибо же, наконец, таким неумолимым и есть главный урок подлинно Великих Революций.

Надійшла 4 квітня 2016 р.